

Den laddade

Fritänkaren

Nr. 305 Juni 2022

Trettionde årgångens sjätte nummer

Innehåll :

Hybridlitteraturens problematik	2
Det handlar om orättfärdighet (<i>hälsorapport</i>)	2
Ur Ahasverus annaler, del 212 : <i>Tonsättare i exil</i>	3
Osip Mandelstam (1891-1938)	7
Ture Nerman (1886-1969)	8
Island förklarar alla religioner vara mentala störningar	10
Ett urval sedda filmer	11
Några milstenar, juni 2022	20

Fritänkaren, som utkommit med 304 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på
Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Donationer mottages med tacksamhet.

Bankkonto: 6682-338 254 102 (Handelsbanken, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Glöm inte att ange avsändare!!

Alternativt IBAN-nummer:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 1.6.2022, Povel Ramels 100-årsdag.

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Det nästsenaste numret av Fritänkaren finns alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Endast den digitala upplagan kan ha färgillustrationer.

Hybridlitteraturens problematik

Censur kan uppträda i många olika former. I värsta fall leder den till bokbål, bannlysning, fördrivning, exil och landsflykt, som i Dante Alighieris fall, men i våra dagar tar den sig vanligen mildare uttryck som dock ändå innebär samma resultat: diskriminering, repression och radering genom påtvingad tystnad. Tyvärr ligger den mesta maktutövningen för detta i modern tid mest hos förlagen, som ju borde vara en garant för yttrandefrihet men som ändå godtyckligt undertrycker det mesta som försöker komma till uttryck. Det måste inte vara avsiktligt, det kan lika gärna vara av lättja och slarv, byråkratisk tröghet och släpp mellan stolarna och framför allt likgiltighet – man orkar helt enkelt inte ta tag i eller engagera sig i vad som faller utanför förlagets intresse, hur angelägen saken än kan vara, då egentligen ingenting är intressant utom lönsamhet, varför man skiter i allting annat av ren slentrian.

Vi ska inte här gå in på denna författares historia av enbart refuseringar under en hel livstid, varvid hans oavbrutet växande kreativitet, arbetsamhet och produktion konsekvent ignorerats som irrelevant i jämförelse med lönsamhetsfrågan. Den rättvisan måste tillerkännas förlagen, att de under senare år faktiskt kommit med välvilliga erbjudanden om publicering, vilka erbjudanden tyvärr strandat på att de vid författarens glada och tacksamma accepterande presenterat som villkor att författaren själv måste stå för kostnaderna, vilka då presenterats som oöverkomliga och ruinerande, då författaren alltid varit oförsvarligt om inte brottsligt och åtminstone socialt oacceptabelt fattig. Förlagen menar alltså att han genom sin fattigdom dömer sig själv till tystnad. Det är rena hånet.

En möjlighet att komma runt detta problem uppenbarade sig genom Internet. Plötsligt kunde man faktiskt publicera sig utan att riskera censurens övervåld, om man dock måste räkna med att ingen läsarpublik kunde garanteras. Man fick nöja sig med att fortsätta arbeta helt ideellt utan inkomster och utan säker läsarkrets, privat, medan ens enda säkerhet var den egna arbetsamheten och flitens självtilfredsställelse.

Alla Fritänkarens skrifter publiceras nu systematiskt i kronologisk ordning på Wordpress för nedladdning efter behag.

<https://wordpress.com/page/clanciai.wordpress.com/1928>

Det handlar om orättfärdighet (hälsorapport)

Dagens besök på Sahlgrenska gav det resultatet att jag inte behöver göra fler besök där nu fram till september. Jag fick veta närmare fakta om min njursvikt, som inte var ointressanta. Min njurfunktion är reducerad till 23%, men den har varit nere i 15% under vintern, så den förbättras hela tiden om dock mycket långsamt - den borde egentligen vara omkring 80% i min ålder, men 23% utgör ingen fara eller risk, och sjukhuset är nöjt så länge den håller den nivån och inte sjunker igen. Det är först

om den skulle gå ner till 7-8% som dialys skulle bli nödvändigt. Enligt somliga är det omöjligt för njurar att återhämta sig om de en gång förlorat i funktionsduglighet, men faktum är att mina njurar återhämtat sig med 50%.

Det finns ingen naturlig, logisk eller medicinsk förklaring till denna njursvikt, om dock en lindrig sådan är ett vanligt ålderdomsfenomen, men en reduktion till 15% utan anledning är ganska abnormt.

Den enda tillgängliga förklaringen är således psykosomatisk, då den gradvisa njursvikten med ständigt tilltagande trötthet och uppgivenhet uppträdde parallellt med de överväldigande ekonomiska bekymren från 2019, när Skatteverket vägrade godkänna skäliga avdrag trots exakt dokumentation av svåra utgifter, vilket medförde brakbankrutt och omfattande skulder, som inte kunde betalas, sömlösa nätter, oavslutade bekymmer och ekonomisk uppgivenhet, då man berövades all motivation, förvärvslust och all lust över huvud taget. Därmed kan bara Skatteverket hållas ansvarigt för dessa tre år av akut misär genom deras handlingsätt att vägra en medellös fattigpensionär skäliga avdrag och att därmed påtvinga honom en skatteskuld på 52,000 kronor genom ren byråkratisk automatisk robotiserad formalism, fastän han helt saknade tillgångar och några andra medel än landets lägsta möjliga pension.

Dess värre är denna automatiska robotisering utmärkande för och dominerar hela samhället, där ytligheten tränger ut, kör över och förkväver all seriös besinning. Det märks i det skandalöst dåliga utbudet i TV-programmen, där de flesta kanaler ideligen avbryts godtyckligt av fjantig och meningslös reklam, som kan vålla katastrofala stilbrott t.ex. mitt i en film och till och med mitt i en föreställning av Shakespeare, och där hysteriskt stressiga sportprogram nästan dominerar hela utbudet, så att de till och med får ersätta viktigare program som t.ex. angelägna nyhetsutsändningar; för att inte tala om den allmänna hjärntvätten genom skvalmusik typ "dunka-dunk", som ljudmässigt förstör många restaurangmiljöer, stimulerar knark-kriminaliteten och egentligen bara ökar stressen. Sporthysterin är dock den mest makabra stressfaktorn, då sporten tenderar att mera domineras av fusk, doping, korruption och besinningslös masshysteri än av hälsosam idrott.

Så var det sagt. Slut på månadens litanian.

Ahasverus annaler, del 212: Tonsättare i exil

Han var inte bara en gammal gnällspik utan ett ganska allvarligt symptom på en oroande urspårning i tiden. När jag hälsade på honom för att hålla koll på honom och kanske trösta honom satt han vid sitt köksbord med sitt vanliga glas vodka och verkade som vanligt allmänt frånvarande.

"Jaså, kommer du nu igen? Tröttnar du aldrig på att få höra mig klaga?"

"Du dricker för mycket."

"Man kan inte dricka för mycket. Man kan bara dricka för litet."

"Du tar kål på dig med att hålla på så där."

"Det är meningen. Jag har ingenting bättre att göra."

"Du kan fortfarande komponera."

"Det är inte roligt längre."

"Ändå har du det bra. Du har klarat dig undan revolutionens excesser. Du fick fortsätta arbeta i fred som konservatoriets president och ingenting hindrade dig från att fortsätta få dina operor och symfonier framförda."

"Men publiken hade försvunnit. Alla de bästa musikerna hade försvunnit utomlands för att aldrig komma tillbaka. Rachmaninov försökte faktiskt samarbeta med kommunisterna och höll sig kvar så länge det fanns en chans till bättre dagar, men de kom aldrig. De blev bara sämre. Till slut hade han inget val än att ge sig iväg som alla andra."

"Men du framhärdade och respekterades av kommunisterna för att du ändå fortsatte som vanligt."

Alexander Glazunov, 1865-1936

"Men inspirationen var borta. All stimulans var förkvävd. Själva musiken var ihjälpolitiserad. Bara de slog igenom och kunde fortsätta komponera ohejdbart som förföll till de nya moderna, den dominerande disharmonin, falskhetens övertag och formernas förintelse. Ingen av dem var seriös, och de blev alla korruperade. Dagens musik är inte musik. Det är bara oväsen. All känsla för stil och smak är bannlyst och levande begravd. All skönhet är borta. Om man försöker komma med någonting vackert blir man bara utmobbad och spolad ner i rännstenen. Alla gamla normer har brutalt och hänsynslöst avskaffats. Det enda som gäller nu är vulgaritet – ju vulgärare, desto bättre. Därför har jazzen tagit över här i västerlandet. Den enda musik i dagens läge som skänker mig någon tillfredsställelse är de franska sångerna på barerna och nattklubbarna. Där sjungs det åtminstone fortfarande rent."

"Menar du att du sågar all samtida musik?"

"Vad annat kan man göra? De sista som verkligen kunde komponera var Puccini och Sibelius. Puccini dog och Sibelius tystnade inför samtidens massmediala musikkmissbruk. Därför har jag också tystnat. Jag vill inte vara med längre. Därför dricker jag."

"Men det finns dock de som vill föra musiken vidare, till exempel Prokofiev och Sjostakovitj."

"Prokofiev har också flytt Ryssland, och ingen musik är så depressivt disharmonisk som Sjostakovitjs, bara för att han stannade kvar. Han kommer aldrig att kunna komponera något vackert eller glatt. Han lär aldrig ens le. Han är en typisk sovjetmedborgare. I bästa fall kommer han att kunna komponera brutala marscher."

"Så ni har lämnat Ryssland för gott?"

"Inte officiellt men inofficiellt. Officiellt är jag fortfarande direktör för konservatoriet, men jag har ju inte varit hemma nu på två år. Jag lämnade i smyg för att inte väcka protester. Prokofiev lämnade med sitt konservatoriums välsignelse för att han skulle komma tillbaka, men är han klok reser han aldrig tillbaka. Jag är nöjd med att få dö i exil här i Paris tillsammans med alla andra sorgliga ryska emigranter, som ingenting annat har att leva för än sina minnen från fornstora dagar när Ryssland präglades av smak och stil och sinne för skönhet och när det att man var förnäm inte var en dödssynd utan bara naturligt beundransvärt. Inte alla var ju förnäma. I den nya tiden måste alla vara motsatsen, och om de inte kan vara det går de under, som hela den ryska emigrantgenerationen här i Paris kommer att göra. Den glans de tror sig fortfarande leva i är bara en löjlig dröm, och när de vaknar ur den finns ingenting kvar och allra minst de själva."

Plötsligt ringde det på dörren, och då Alexander Glazunov aldrig låste sin dörr för de få som brukade besöka honom, bara patetiska emigranter som han själv, klev gästen spontant in, då han var just en sådan.

"Sergej!" utbrast Glazunov. "Välkommen! Vi pratade just om dig. Hur går det?"

Nykomlingen svarade: "Det går åt helvete. Jag beklagar, mästare, men det är omöjligt för en kompositör att klara sig i Europa eller västerlandet efter depressionen. Det blir inte bättre. Det blir bara sämre."

"Vi konstaterade just samma sak. Men du har ändå haft stora framgångar här efter att du övergav Ryssland."

"Jag vet, men efter depressionen får jag inga uppdrag mer, och en seriös kompositör i väst kan efter depressionen bara sluta som socialfall och tiggare. Det finns bara en plats i världen där jag ännu kan få uppdrag."

"Res dit då, om det kan bli din räddning, och arbeta, och fortsätt."

"Det är just vad jag tänker göra."

"Vilket land är det?"

"Ryssland."

Glazunov förfasades. "Du menar inte att du tänker återvända till den mördarregimen och bli en rövslickande bödelstjänare som alla andra som accepterar det systemet?"

"Jag har inget val. De accepterar min radikala modernism. Jag kan ha en publik där. Här finns ingen publik längre, för den är bankrutt och arbetslös. Jag far hellre tillbaka och arbetar än blir en melankolisk alkoholist som ni."

"Det betyder att du kompromissar med korruptionen. Då är det mera hederligt att dricka och gå under."

"Jag skiter i politiken. Jag har ingenting med den att göra. Jag har min musik att leva för och arbeta med, och det är det enda som betyder något. Jag ignorerar världen och dess politik."

"Du vet tydligen vad du gör. Jag kan bara hoppas och önska att du inte hamnar i Sibirien och går under där som en av sovjetstatens tallösa levande begravda och glömda och förträngda dåliga samveten."

"Var inte orolig. Musiken skall rädda mig."

Sergej Prokofiev, 1891-1953

"Res hem då till din förskräckliga Sovjetunion. Risken är att de tar emot dig med öppna armar och hedrar dig med att välkomna dig tillbaka som en förlorad son, som var förlorad efter att ha gett fan i Sovjetunionen men som kommit på bättre tankar och omfattat det förbannade systemet igen. De kommer att finna att din musik passar dem och be dig komponera ännu mera disharmonisk och skärande falsk musik, för

det är ju sådant som går hem i Sovjetsamhället. De kommer att applådera din förkastelse av alla former och alla gedigna traditioner, att du tar avstånd från Rachmaninov och förtrampar Tjajkovskij och Rimskij-Korsakov och all musik som låter bra, för du är ju i samklang med den nya tiden. Den vill bara ha musik som inte låter bra, och där passar du in perfekt, för problemet med din musik är att den aldrig låter bra. Hur skicklig och musikalisk du än är kan du lika litet som Sjostakovitj någonsin komponera rent, utan det måste alltid bara låta som audiella mardrömmar och miljöförstöring, som gnisslande fabriker och storstadsoväsen, buller och missljud. Du kan komponera men missbrukar din talang till att korrumpera musiken med avsiktlig förvridning av alla musikens grunder."

"Ändå förblir jag alltid tonal och blir aldrig någon tolvtonsmusiker."

"Tala inte om det bedrägeriet som hotar hela musikens värld med destruktiv atonal anarki!"

Han var alldeles rasande och svepte sitt vorkaglas och gömde ansiktet i händerna i förtvivlan och sorg som om han hade förlorat en son.

Prokofiev vände sig till mig och sade med apologetisk pinsamhet: "Det är nog bäst att jag går nu. Hälsa från mig när han nyktrar till."

Och Sergej Prokofiev återvände faktiskt till Sovjetunionen och blev där lika uppbugen som Sjostakovitj, tills Stalin till slut behagade fördöma båda två och Aram Chatjaturian för påstådd "formalism". Sedan dog Prokofiev på samma dag som Stalin. Men Alexander Glazunov återvände aldrig till Ryssland.

Osip Mandelstam (1891-1938)

Han var polsk jude född i Warszawa 1891, som då tillhörde Ryssland, och utbildade sig i Tyskland för att sedan flytta till Moskva. Förföljelserna mot honom inleddes 1933 efter att han läst upp en dikt om Stalin. Fastän han senare publicerade flera dikter till Stalins lov, pris och ära anklagades han för kontrarevolutionära stämplingar och skickades till Sibirien, där han dog i ett fångläger nära Vladivostok av svält och hunger 47 år gammal. Hans sista budskap därifrån var ett brev till sin hustru där han bad henne skicka honom varma kläder. När hon skickade honom varma kläder kom de aldrig fram. Det var han som kom med det berömda citatet: "Bara i Ryssland värderas poesin så högt att folk blir mördade för den. Finns det någon annanstans i världen där det är så vanligt att folk blir mördade för sin poesi?" Det är nästan bara tack vare hans hustru Nadjesjda som hans poesi har överlevt. När han skickades till Sibirien lärde hon sig allt han skrivit utantill för säkerhets skull, då hotet var överhängande att allt han skrivit och publicerat skulle förstöras och utplånas. Han blev ju själv faktiskt spolad ner i kloaken genom myndigheters byråkratiska slentrian och likgiltiga intighet, som bara ville glömma sådana som han för att kunna uttradera dem ur historien och påstå att de aldrig funnits.

Ture Nerman (1886-1969)

För hundra år sedan rasade första världskriget, då inne på sitt fjärde och sista år, med miljoner och åter miljoner döda. När kriget hade pågått i två år skrev poeten Ture Nerman (1886-1969) "Den vackraste visan om kärleken", som sedan publicerades 1918. Det är både en kärleksdikt och en dikt om krigets vansinne. Den handlar om en av alla dessa miljoner unga män som dör i kriget. Om mannen hade fått leva, hade han skrivit den allra vackraste poesi. Han fick inte leva och vi efterlevande fick aldrig ta del av hans poesi. En dödad fattig student från Paris blir symbolen för en hel generation som försvann i massgravarna.

Dikten är främst känd för att det idag är en visa. 1939, när ett nytt storkrig hotade, tonsattes Nermans dikt av viskompositören Lille Bror Söderlundh (1912-1957) som också sjöng in den på skiva. Han är också känd för att ha tonsatt många av Nils Ferlins dikter. Ture Nerman är mer känd som journalist och radikal politiker.

Ture hade två kända bröder, tvillingarna konstnären Einar och arkeologen Birger. Ture som föddes först blev först journalist och sedan redaktör. Politiskt var han först socialdemokrat, sedan kommunist därefter socialist och slutligen åter socialdemokrat. Under de år andra världskriget rasade gav han ut den antinationella tidningen "Trots allt!" Ture Nerman var nog ändå något av en torrboll, han var vegetarian och nykterist och blev sedan Israel bildades en stark vän av detta land. De sista åren blev han dock något mer högerviden och hyllade såväl NATO som det av USA stödda Sydvietnam. Ture Nerman skrev dock en och annan dikt, och den mest kända som blev en visa, då Lille Bror Söderlundh tonsatte den, handlar om krigets vanvett. Den publicerades 1918 i diktsamlingen Fruntimmer. Nerman levde mellan 1886-1969.

Den vackraste visan om kärleken

Den vackraste visan om kärleken
kom aldrig på pränt.
Den blev kvar i en dröm på Montmartre
hos en fattig parisstudent.

Den skulle ha lyst över länderna
och tvingat en vår på knä,
och en värld skulle tryckt till sitt hjärta
en ny, en ny Musset.

Han skulle ha vandrat längs kajerna
med en blek liten blåögd Lucile
och diktat violer och kyssar
nu en natt i april.

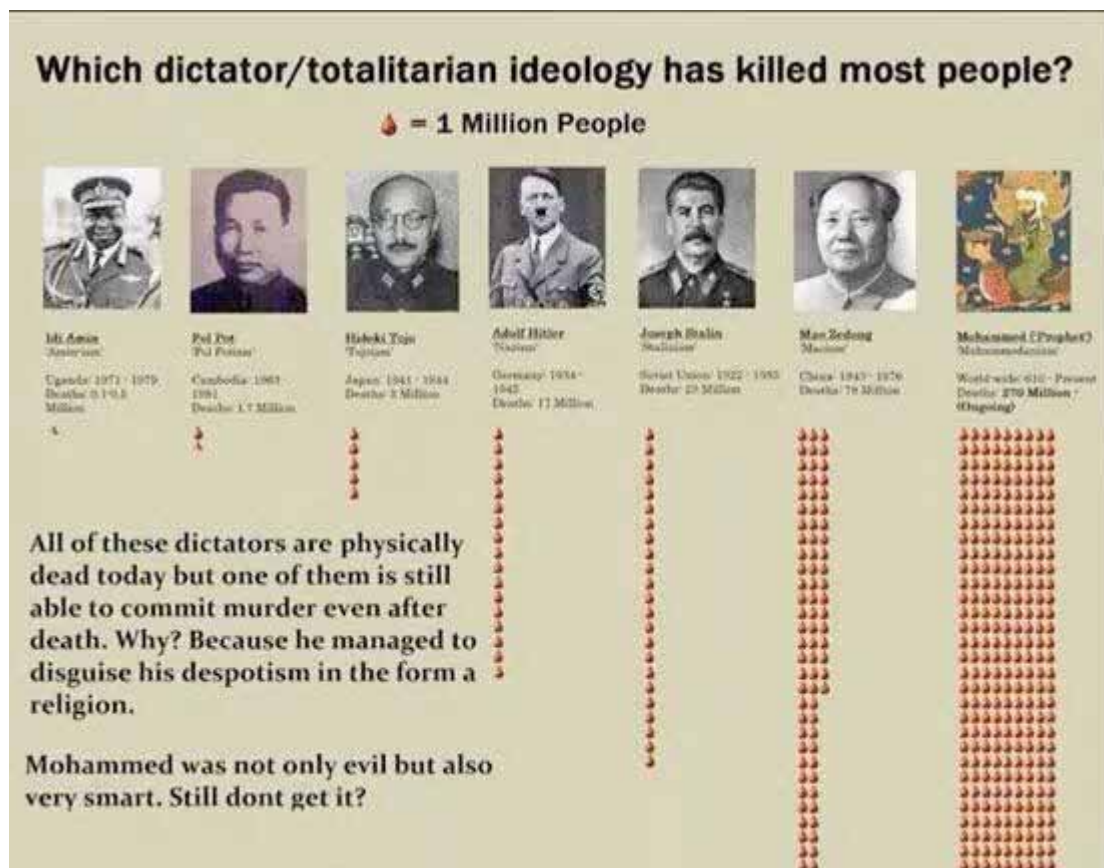
Men den vackraste visan om kärleken
kom aldrig på pränt.
Den begrovs i en massgrav i Flandern
med en fattig parisstudent.

“Island förklarar alla religioner vara mentala störningar.”

Island deklarerar officiellt alla religioner som mentala rubbningar och menar att religiös tro är illusorisk och skadlig.

Denna lilla ö i Nordatlanten har gett upphov till många kontroverser. 2017 röstade parlamentet för att märka alla biblar med en varning för mental osundhet. Samma år tog önationen ytterligare ett steg för att förbjuda alla amerikanska televangelister. Island inledde 2020 med att deklarerar alla religioner som psykiska störningar. Parlamentet röstade för resolutionen med 60 mot 3. De tre politiker som röstade emot menade att resolutionen inte gick tillräckligt långt. “Vi vill ju inte bli som Amerika eller Saudiarabien?” menade en anonym representant.”

Denna artikel var *fake news* och menad som ett ironiskt skämt. Emellertid är problemet tillräckligt allvarligt för att motivera en närmare utläggning.

Redan Bibeln är fullspäckad med blodigheter och inte minst massakrer, men ovanstående statistik är i all sin överväldigande grymhet tyvärr korrekt och relevant. Enligt staplarna var Idi Amin ansvarig för en miljon mord, Pol Pot 1½ miljon, Hideki Tojo 5 miljoner, Adolf Hitler 17 miljoner, Stalin 23 miljoner, Mao Zedong 78 miljoner och Muhammed 270 miljoner. Den överväldigande statistiken för offer för islam handlar mest om islams härjningar i Indien under medeltiden. Naturligtvis kan alla dessa offer inte preciseras men dock uppskattas.

Koranen är ingenting annat än ett plagiat på Bibeln, och då redan Bibeln är full av orimligheter och absurditeter, barbari och grymhet kan man försvara islam med att den bara vidareutvecklade judendomens oegentligheter som framför allt övervåld, hänsynslöshet, grymhet och en fanatism som helgade alla medel. Även kristendomen föll till föga för dessa övervålds- och godtyckesfrestelser men gick aldrig så långt som islam, som sanktionerade fullständig förnedring av hela kvinnokönet med att bland annat påbjuda mångäktenskap och förbjuda kvinnorna alla mänskliga rättigheter. Medan både judendomen ('Du skall icke dräpa') och kristendomen i princip tar avstånd från våld gör islam det icke utan tvärtom påbjuder det genom 'jihad' och plikten till tvångsislamisering av alla icke-muslimer och deras förintelse om de inte underkastar sig. Islam betyder för övrigt just underkastelse. Därför är islam oförenligt med demokrati och kan genom sin natur politiskt bara underblåsa diktaturer med deras naturliga övervåld och förtryck.

"Varhelst denna bok får vara gällande blir det aldrig fred." *William Gladstone* i parlamentet om Koranen, "världens argaste bok", i samband med bulgarernas uppror mot turkarna.

En annan egenhet med islam är att varhelst den blir förhärskande genom tvångsislamisering anstränger den sig för att radera all tidigare historia genom omvandling av kyrkor till moskéer, förnekelse av all historia före Muhammed, förbud mot all högre undervisning som historia, tvångsarabisering med mera: "Det behövs ingen annan bok än Koranen." Även kristendomen hade sådana tendenser efter Romarrikets fall vilket hänger ihop med allmän tvångshjärntvätt.

För att återgå till de statistiska uppgifterna är det alltså inte helt långsökt att presentera religiöst tänkande som sinnessjukt. I Kina har det faktiskt i lag genomförts ett stämplande av all religion och särskilt islam som mentalsjukdom, men där har det gått för långt, så att miljoner turk-besläktade uigurer i Öst-Turkestan ('Sinkiang', kinesiska för 'nya provinsen') internerats i koncentrationsläger bara för deras religiösa traditioners skull, då all religiositet i Kina betraktas som subversiv, samhällsfarlig och statsfientlig, ett exempel på hur paranoia (liksom i Ryssland i tiderna) helt tillåtits härja fritt i politiken och dominera den.

Ett uroal sedda filmer

Uppåt väggarna (Horse's Mouth 1958)

Alec Guinness som galen konstnär som konsekvent överskrider alla gränser

Man kommer inte ifrån att konstnären Gulley Jimson här är en fullkomligt odräglig människa. Han är helt enkelt inte rumsren. Han är ett avskum till konstnär, och filmens historia (och bokens) skildrar kanske hans långa och svåra väg till att slutligen fatta det själv, då han accepterar dess konsekvenser. Konsten som förevisas här är grovt om inte brutalt expressionistisk, den är full av skrikande färger men

utan smak, det är en konst av stora effekter men utan innehåll, som när han avser att måla Lazarus uppståndelse är det enda han lyckas åstadkomma en massa monstrosösa fötter, alla nakna och monumentala. Han är en oförskämt monumental skojare och bedragare, och det är inte lätt för en riktig konstnär eller kännare att tycka den här sortens komedi är rolig. Den drar ett monumentalt löje över konsten, och man förstår att några av Gulley Jimsons offer gärna skulle mörda honom, och de skulle vara berättigade till det. Han gör en grotesk och skamlöst satirisk karikatyr av konsten och konstnären.

Emellertid är skådespeleriet minst sagt beundransvärt, både Alec Guinness och Kay Walsh gör sitt allra bästa, och det bör noteras att Alec Guinness faktiskt skrev manuset till filmen själv, baserat på Joyce Carys bok. Filmen är knappast något filmkonstverk utan snarare en förvriden distraktion av en stor film, liksom Hieronymus Bosch gjorde all sin konst till en anarkistisk förvridning av konsten. Gulley Jimson accepterar till slut sin egen begränsning och lär sig läxan för att resignera på ett så magnifikt sätt att det trots allt blir värdigt en sann konstnär.

The Wicked Lady (Den svarta damen, 1945)

En vacker dam av ädel börd övergår till ett liv av motsatsen

Vad som måste väcka ens förundran i detta extravaganta romantiska äventyr är hur ingen genomskådar Margaret Lockwoods förskräckliga bedräglighet från början. Alla duperas av henne och det så ordentligt, att ingen har någon chans att slippa ut ur hennes spindelnät av ständigt tilltagande förrädiska intriger – till och med hennes älskade stråtrövarvän (James Mason) låter sig luras av henne gång på gång som om en gång inte var nog. Mer intressant som karaktär är Patricia Roc som Caroline, som uppvisar den mest intressanta utvecklingen som karaktär. Barbara (Margaret Lockwood) stjälar hennes man ifrån henne till att börja med, och ändå förblir hon trofast i hennes tjänst, så att hon kan fortsätta förödmjuka henne. Caroline uppvisar ett ytterst beundransvärt förråd av tålmod, och till och med i slutet visar hon sig vara den enda som fortfarande är lojal mot Barbara. James Mason är underbar som den professionella ärkebanditen som avskyr mord och som går till galgen med gott humör och får de blodlystna åskådarna att hurra för honom, som tidens mest populära avrättningsoffer. Felix Aylmer har en viktig roll som den första som genomskådar Barbaras svekfullhet men som ändå förlåter henne, bara för att sedan uppleva hur hon förgiftar ihjäl honom. Michael Rennie är kanske filmens mest tragiska karaktär, som är den som verkligen älskar Barbara och det intill slutet, medan hon till avsked ger honom hans livs chock med att avslöja vad hon verkligen går för. Det är en chockerande berättelse men extremt dramatisk och fascinerande, då man aldrig riktigt kan bli färdig med en karaktär som Barbara.

Bröderna (1947)

"Förbannelse över alla angivare!"

Detta är ett ödesdrama från yttre Hebriderna utanför Skottland omkring 1900, då levnadsförhållandena var mycket enkla. Två familjer på Skye lever i släktfejden sedan generationer, och en ärftlig vendettamentalitet lever vidare i generation efter generation. När filmen börjar består familjen MacRae av en far (Finlay Currie) med två vuxna söner, som av en lokal präst anförtros vårdnaden om en flicka (Patricia Roc) i brist på tillgång till socialvård. Hon är föräldralös men gläds åt att få bo i en familj och samarbetar gärna, och det föreligger inga problem förrän sonen till rivalfamiljen börjar uppvakta henne. Där börjar komplikationerna torna upp sig. Det förekommer några underbara scener här som gör filmen till en klassiker i dess återskapande av livet för länge sedan – allt är absolut realistiskt och nästan alltför övertygande. Vidskepelse, gamla legender, fjärrsyn och fantastiska traditioner blandas i en oförglömlig film om det verkliga kärva livet ute på Hebridernas karga öar år 1900. Där ingår en fantastisk duell som utkämpas genom att två lag i samma båt, ett på varje sida, försöker ro varandra till uttrötning. Hela denna scen i sin koncentration av klanfejden är filmens höjdpunkt. Naturligtvis kan två bröder inte ha en vacker ung kvinna boende hos sig utan att båda blir besatta av henne och av svartsjuka, i synnerhet som hon också uppvaktas av en av familjens ärkefiender. Cinematografin är utomordentlig hela vägen igenom liksom den ytterst dramatiska musiken, och skådespeleriet kunde inte ha varit mera lysande ens med professionella skådespelare. Filmen påminner starkt om Michael Powells och Emeric Pressburgers skotska filmer, och deras film "I Know Where I am Going" ("Det hände i Skottland") några år senare måste ha varit starkt inspirerad av denna oförlikneliga gyllene klenodfilm.

De älskande i Verona (*Les amants de Vérone* 1949)

"Romeo och Julia" filmas bland ruinerna i Verona

Detta är ett mästerverk av en parafra på ett stort skådespel. Filmen har egentligen ingenting att göra med Shakespeare, medan bara själva intrigen ytligt behållits och filminspelas av tydligen ett lag av skådespelare i andra hand. Den enda filmstjärnan bland dem är Martine Carol som bara har en mindre roll och inte säger mycket. I stället tas filmen över av en bihandling, som är relationen mellan två statister. Han som spelar Romeo lider av svindel, så han kan inte klättra upp till Julias balkong, och en annan stuntman har fått nojan efter att ha passerat under en stege. De två statisterna som får träda in är Serge Reggiani, som är en enkel glasblåsare från Murano, som visar sig vara en mera idealisk Romeo än någon annan, och Anouk Aimée i sin första stora roll som Julias stand-in, och det fanns aldrig någon mera betagande Julia – Norma Shearer, Olivia Hussey, alla bleknar inför den utsökt intagande Anouk Aimée. Filmen är tagen i Venedig och Verona, och i synnerhet scenerna från Verona är särskilt trollbindande, då staden bombades hårt under kriget

och ruinerna utnyttjas till att förhöja dramats känslighet. Den första scenen där de möts på balkongen utan att någonsin ha sett varandra tidigare är fullständigt övertygande i den lyckade fångsten av det sanningens ögonblick som ligger i kärlek vid första ögonkastet, man råkar filma detta, och fotografen erkänner själv att det blev filmens bästa ögonblick. Pierre Brasseur är den stora skådespelaren här, och som rivaliserande friare spelar han över ordentligt och dominerar hela scenen närhelst han uppträder. Han är lika övertygande som alla de andra aktörerna i sin gestaltning av boven i skepnad av affärsman som försöker nästla sig in i Anouk Aimées tokiga familj av degenererade dårar. Det förekommer överdrifter, som tenderar att göra filmen ganska teatralisk, men alltsammans händer ju i Italien där det är naturligt, då varje italienare är en boren skådespelare. Musiken av Joseph Kosma slutligen ger pricken på i-et till detta multi-dimensionella drama och kunde inte ha varit lämpligare som ackompanjemang till dubbeltragedin. Fastän Romeo och Julia inte iscensattes här utan i stället ersattes av gröngölingar förblir filmen ändå en av de bästa om inte den bästa filmversionen av den konstant bearbetade och utbroderade originalhistorien.

En röst i natten (A Voice in the Night, 1958)

Skräck i dimmornas stiltje någonstans öster om Australien

Filmen är bara på drygt 50 minuter men likväl en av de mest chockerande rysare som någonsin gjorts fastän det varken förekommer blod, mord, våld, brott eller någonting annat än bara dimma och en öde ö, där "ingenting lever och ingenting är dött". James Donald och Barbara Rush är ett nyförälskat och nygift idealiskt par, han är förste styrman, och hon insisterar på att följa med honom runt Kap Horn på en resa från Portsmouth till Japan och Kina, han vill inte utsätta henne för en sådan risk, det är ett segelskepp, handlingen äger rum 1907, och skeppet förevisas i all sin härliga skönhet i utomordentliga segelfartygssekvenser som ett skepp som varje sjöman bara måste älska. Efter Kap Horn råkar de ut för en katastrofal storm, de lider skeppsbrott, och paret lyckas bara överleva genom att klamra sig fast vid en havererad mast utan att någon annan tycks ha överlevt, och där flyter de sedan omkring i fullkomlig stiltje medan dimman tättnar omkring dem. De driver mot ett spökligt skepp som verkar helt övergivet och som är övervuxet med en sorts mossa. De finner medel till att överleva ombord på skeppet och kan inte förstå vad som kan ha hänt besättningen, tills det visar sig att det övergivna skeppet sitter fast på ett rev, varför det också måste finnas en ö. Även denna ö är helt övervuxen av samma mossa. Då dimman aldrig lättar och allting ständigt förblir genomsurt av fukt förstår de varför mossan frodas, och de finner en strandbit av ön där mossan inte kan växa, varför de slår sig ner där i väntan på att något fartyg skall passera. Detta inträffar till slut, men då har situationen ohjälpligt komplicerats när mossan även börjat växa på dem själva.

James Donald gjorde flera oförglömliga roller som läkare, som i "Vita korridorer" och "Bron över floden Kwai", och Barbara Rush var här i början av en lång och

framgångsrik karriär, liksom även regissören Arthur Hiller. Deras innerliga kärlekshistoria, deras fina skådespeleri, magnifikt effektiv musik, raffinerad cinematografi och framför allt en i sin realism fullkomligt övertygande skräckhistoria av ständigt upptornande fasa gör denna film oförglömlig för alla som såg den på TV under 50-talet, de har aldrig kunnat glömma den, och de verkar alla vilja se den på nytt.

Dessutom var filmen inte regisserad men väl producerad av Alfred Hitchcock, och grepp typiska för honom märks tydligt i filmen. Han måste ha frapperats av originalnovellens potential och lånat sin hand till vissa detaljer i filmen för att framhäva huvudpersonernas känslor genom små men effektiva medel. Han gjorde ju samma år "Vertigo".

***Beau Brummell* (1954)**

Historiens största klädsnobbs uppgång och fall

Beau Brummell var sin tids ledande modemönster, som kom att ha avgörande betydelse för herrmodet för hundratals år framöver. Lord Byron kallade honom den största mannen av sin tid, och ändå hade han inga pretentioner. Han bara visade männen hur de borde klä sig ordentligt och stilfullt, varigenom han avskaffade 1700-talets löjliga fjanteri med sidenbyxor och peruker. Stewart Granger gör en av sina bästa prestationer som huvudrollen och gör Beau Brummell helt trovärdig i sin konsekventa ärlighet, medan priset går till Peter Ustinov som prinsen av Wales, sedermera George IV, som kröner filmen genom sin formidabla karaktär av både stor humor, snillrikhet och patetisk löjlighet. Robert Morley spelar hans far, den galne George III och har bara en enda scen, men den utgör dramats kärnpunkt och vad man nog minst kommer att glömma av filmen. Nigel Hawthorne gjorde en hel film av fallet, men Robert Morleys korta framträdande i rollen är mera imponerande. Filmens största förtjänst är dock den lysande dialogen, som sprudlar av snillrikhet, spiritualitet och skarpsinne oavbrutet, och man ser gärna om hela filmen bara för att få koncentrera sig på den briljanta dialogen. Somliga finner filmen överbelastad med prat och saknar Stewart Grangers vanliga äventyreri och svärdsfäktning, men han önskade alltid själv att få spela fler roller som denna och var alltid trött på actionroller. Elizabeth Taylor var ännu inte någon stor filmstjärna här, men hon lyser redan med sin diamanthögliga skönhet. Den största elogen går till manusförfattarna.

***Historien om Adèle H* (*L'histoire de Adèle H*, 1975)**

När passionen löper amok och blir självdestruktiv

Det är omöjligt att inte bli fascinerad av denna film för dess obönhörliga allvar och kompromisslöshet – flickan menar allvar med sin kärlek och offerar sitt liv för den och överlever sitt eget fall genom miraklet att inte själv vara medveten om sin förödande

svaghet. Hon är helt orealistisk och vägrar att inse det och kommer undan med det genom att klamra sig fast vid sin villfarelse. Isabelle Adjani gör kanske sitt livs roll, jag kan inte minnas henne från någon annan film, medan det intryck hon gör här är lika förkrossande som Adèles eget öde. Genom sin fullständiga ansvarslöshet är hon helt fri från ansvar för sitt eget öde, medan den lättsinniga löjtnanten inte kan göras ansvarig för hennes irrationalitet. Han gör vad han kan för att befria henne ur hennes villfarelse, han är aldrig gemen och varken misshandlar eller förolämpar henne någonsin, han bara härdar ut med hennes hopplösa påtränganden till och med intill slutet, när hon inte längre känner igen honom och han ändå fortfarande försöker nå fram till henne utan att lyckas. De verkliga offren för denna passion är hennes föräldrar, som måste uthärda hennes missgrepp på oändligt avstånd, vilket faktiskt kan ha tagit livet av hennes mor – Victor Hugo skriver vid ett tillfälle till henne att han inte längre kan visa hennes brev för hennes moder för att inte vålla henne mera smärta – de hade redan förlorat en dotter, och filmen visar uppriktigt hur Adèle identifierar sig med den äldre drunknade systemen. Det är kanske Truffauts bästa film eller åtminstone hans mest fascinerande för dess inträngande och noggranna pejling och utforskning av en psykologisk sannings otroligt patologiska dimensioner.

Turandot (1958)

“Befria henne från alla hennes juveler och utstyrslar och kejsrerliga grannlåt, och det enda du finner av henne är köttet av en kvinna.”

Det är en gammal medeltida saga som upprepade gånger dramatiserats och funnit nya former och som till och med bearbetades av Friedrich von Schiller (1802), och även H.C.Andersen behandlade ämnet i en av sina bästa sagor, "Reskamraten". Intrigen är helt absurd. Turandot är en grym allsmäktig prinsessa som halshugger varje friare som inte lyckas lösa hennes tre gåtor, och många sådana har redan hunnit bli avrättade när Kalaf inträder på scenen. Han finner hennes exempel avskyvärt och fördömer henne både som kvinna och prinsessa, men i samma ögonblick han får se henne faller han själv i samma farstu, blir hopplöst förälskad och riskerar sitt liv med att anmäla sig frivilligt som ny friare med nödtvånget att lösa hennes tre omöjliga gåtor. Hon är iskall, omänskligt grym och fullständigt hänsynslös, så man måste undra hur någon alls skulle kunna älska en sådan varelse, då hon är ett rent monster. I Kalafs följe förekommer slavflickan Liù som älskar honom innerligt, men hon är bara en slavinna medan han är en prins. Egentligen handlar operan om henne. Turandot förekommer inte alls förrän halvvägs in i operan, och när hon då öppnar munnen är det bara för att leverera en fasansfull monolog om hat och hämnd, då hon svär att döda varje man som vågar sig i närheten av henne som hämnd för hur en av hennes anmödrar en gång blev illa behandlad. Puccini avled innan han hunnit fullborda operan, han kom så långt som till sorgmarschen efter Liùs död, resten av operan (12 minuter) komponerades av en elev till honom, Alfano, men Puccinis musikaliska magi saknas i denna påklustrade avslutning. När Toscanini dirigerade det första framförandet i La Scala i Milano lade han ned dirigentpinnen vid det kritiska ögonblicket och sade, "här avled mästaren," och vägrade dirigera operan till

slut. Musiken i första akten är troligen det finaste Puccini någonsin komponerade, och denna TV-föreställning gör operan fullständig rättvisa, då inspelningen är förvånansvärt god för att bara vara för TV. Operan är en regissörs ideal och önskedröm, då man kan göra så mycket av iscensättningen där folkmassan spelar en viktig roll, med en bödel och rysliga avrättningsmoment, prinsessans monstruösa abnormitet och framför allt kostymerna, som denna föreställning verkligen tagit vara på. Franco Zeffirelli gjorde en lika imponerande produktion av operan något år före sin död, men fastän denna föreställning är enklare och mera primitiv i svartvitt är den minst lika god. Framför allt är Franco Corelli som Kalaf den kanske bästa framställningen av Kalaf någonsin.

Manon Lescauts älskare (Les amours de Manon Lescaut 1954)

1700-talets stora kärlekssaga

Det är viktigt att komma ihåg att romanen skrevs av en präst. Karaktären Tiberge är kanske hans alter ego, en gammal vän till Enricos familj, som gör allt han kan för att hjälpa honom men som till slut finner sig helt maktlös på grund av sin prästerliga plikt. Denna kärlekshistoria har alltid varit omdiskuterad. Vem är ansvarig för tragedin, Manon Lescaut eller hennes älskare? Den allmänna meningen tycks vara den att ingen kan hållas ansvarig, då de helt enkelt är offer för sitt öde, då ingen kan göra något åt att de bara måste älska varandra och det för mycket. Historien har bearbetats för scenen i många versioner, och Puccinis berömda opera var inte den första operaversionen. Han gjorde den till en stor passion av musik, vilken passion inte tidigare hade kommit till samma uttryck. Hans musik används i filmen som ackompanjemang, vilket betydligt understryker filmens romantiska anda, om dock filmen grovt har förkortat historien. I filmen kommer de aldrig fram till Amerika, medan deras passion bara leder dem ut till någonstans och ingenstans, där hon dör. I romanen överlever han henne och återvänder till Paris för att sluta som präst. Operorna tenderar att ignorera den avslutningen och låta deras döende passion få utgöra finalen. Regin här är genomgående beundransvärd, 1700-talets förkonstlade rokokovärld är praktfullt återskapad med alla dess tillgjorda manér, alla skådespelarna är perfekta, i synnerhet huvudrollerna Myriam Bru och Franco Interlenghi. Filmerna är på bara en och en halv timme, man hade kunnat göra mycket mer av historien med tanke på att operorna håller på i 3 timmar, men färgerna, kostymerna, miljöerna med utsökta rokokofester i Paris trädgårdar gör alltsammans filmerna mer än sevärd. Den lyckas åtminstone antyda den verkliga passionen i dramat, vilken Puccini lyckades bäst med att levandegöra.

Levande ljus i mörkret (Candles in the Dark, 1993)

En rätt så övertygande återgivning av 'den sjungande revolutionen' i Estland.

Natalia Andrejtjenko är den stora stjärnan här, som spelar den mest intressanta karaktären och rollen, till en början överbeskyddande mot sin brorsdotter i ett försök att avhålla henne från att ha någonting att göra med de underjordiska revolutionära rörelserna, för att sedan fullständigt ändra attityd när hon inser att brorsdottern tagit ställning. Historien, dramaturgin, regin, skådespeleriet, allt är förträffligt och kombinerar till att genomföra filmens syfte: att ge en klar bild av den estniska sjungande revolutionen. Det förekommer några vanskliga tendenser till patetisk sentimentalitet, men riskerna undviks, och allt mynnar ut i en gedigen harmonisering genom miraklet av den sjungande revolutionen i blott tändandet av levande ljus och insisterandet på att få fira den första kristna julen sedan kriget. På sätt och vis är detta den perfekta julfilmen för alla tider, dess budskap är universellt, och som prästen Günther Maria Halmer säger, att om folket inte har rätt till religionsfrihet så har de inga rättigheter alls, och det dumaste en diktatur någonsin kan göra är att göra präster till martyrer, vilket misstag de alltid verkar begå, vilket måste vända folket mot regimen. Alla aktörerna spelar väl sina roller, regissören Maximilian Schell, en gammal gedigen skådespelarveteran, är själv helt övertygande som kommunistisk överste med något sinne för realism trots allt, han gör det bästa av ett bra manuskript och sin egen regi, men det är Natalja Andrejtjenko och Günther Maria Halmer som gör filmen.

Monsieur Verdoux (1947)

Chaplin ifrågasätter den ekonomiska världsordningen

Detta är den uddaste av alla Chaplins filmer, den mest kontroversiella, den mest briljanta (enligt honom själv), den mest utmanande och den intelligentaste. Dessutom är det hans skickligaste rent cinematografiskt, då både regin och dialogen är kontinuerligt superb, och så gjorde han också musiken själv, medan detta är hans enda riktigt sofistikerade film. Man bör komma ihåg några saker här. Idén kom från Orson Welles, och filmens ganska grymt morbida stämpel är hans vattenmärke. Den skildrar tiden omkring den stora depressionen 1930, vilket utgör historiens bistra bakgrund. Chaplin spelar en hederlig bankir som för ett helt vanligt liv tills han efter 30 år i tjänsten blir avskedad till följd av depressionen och finner sig då arbetslös med en rullstolsbunden fru och ett barn att försörja. En sådan situation kan bringa vilken man som helst till vilka desperata åtgärder som helst. Filmen bär en clownmask av ansträngd glättighet, då den underliggande förtvivlan aldrig kommer till synes, fastän den hela tiden ligger där och slutligen kommer till uttryck i de sista scenerna. Samtidigt är filmen väldigt fransk till karaktären. Chaplin måste ha studerat och lärt sig den franska mentaliteten under årtal för att kunna göra en så definitivt fransk svart komedi av grotesk förvridenhet, så att den till och med skulle kunna benämnas som en 'noir' om dock den är för rolig för att kunna gälla som

sådan. Detta är en film med många fasader och dubbla bottnar, och det är praktiskt taget omöjligt att någonsin bli helt klok på den. Måltavlan är kapitalismen, monsieur Verdoux's enda problem är pengar, han måste skaffa sig dem med vilka medel som helst för att kunna försörja sin handikappade fru och späda son, som båda dyrkar honom, och han angriper försåtligt hela det kapitalistiska systemet med att presentera detta mycket knepiga fall. Inte konstigt att amerikanerna blev rasande på honom och körde ut honom från Amerika.

Richard III (1955)

Laurence Olivier i toppform som aktör och regissör

Det har undrats varför Laurence Olivier aldrig mera gjorde någon Shakespearefilm efter att ha etablerat sig som tidernas främsta Shakespearetolkare på film med Henrik V, Hamlet och denna. Han fortsatte göra filmframträdanden men bara som skådespelare i Othello och Kung Lear, han planerade faktiskt att göra en Macbeth och Coriolanus, men de två projekten blev det tyvärr ingenting av. Av hans tre Shakespearefilmer är denna den mest fullkomliga i prakt, skådespeleri och cinematografisk regi. De främsta scenerna är där Olivier och John Gielgud framträder tillsammans, som har den finaste diktion att uppvisa som någonsin skådats på film eller i någon Shakespearepjäs. Som alltid är intrigen ytterst betänklilig då den historiska återgivningen är minst sagt skruvad i total avsaknad av historisk vederhäftighet. Innan filmen börjar visas en sorts apologi som försvarar legendens rätt att få bli presenterad och utvecklad, då historien om rosornas krig på 1400-talet blivit en outtömlig källa för hur mycket legender som helst. När Richard III presenteras är det vanligen utan att de tre föregående krönikespelen ägnas en tanke, vilken trilogi presenterar hela det omfattande inbördeskrigsförloppet av rosornas krig, de tre delarna av Henrik VI, till vilka Richard III egentligen utgör den formidabla finalen. Skild från de tre tidigare skådespelen utelämnar man vanligen en viktig roll för sammanhanget, nämligen änkedrottning Margaret av Anjou, Henrik VI:s änka, som i Richard III spelar den viktiga rollen av en nemesis, som blir huvudnumret bland spökena i sista akten. Även Richard III:s karaktär har varit mycket omdiskuterad, det har gjorts försök att omvärdera honom till det bättre, vilka aldrig har lyckats. Den bästa karaktäriseringen av honom i litteraturen är väl Robert Louis Stevensons i "Den svarta pilen", där han förekommer i slutakten som en hänsynslös krigare och kondottiär i ett psykologiskt mycket intressant porträtt. Filmens huvudsakliga förtjänst är som i alla Shakespeares skådespel det utsökta språket, som man aldrig kan få nog av eller studera tillräckligt. Detta är ändå ett tidigt Shakespearedrama och mycket i linje med Christopher Marlowes skurkars överdådiga ambitioner, och han samt earlen av Oxford hör till de starkaste kandidaterna till att vara de verkliga författarna till Shakespeare. Men det är en annan fråga.

Maruzzella (The Mermaid of Naples, 1956)

Kärlek och musik i Neapel

Maruzzella är ett diminutiv av namnet Marisa men också benämningen på en speciell snäcka, som Salvatore finner på stranden vid ett tillfälle i vilken han kan lyssna på havets brus som väcker minnen hos honom och framkallar filmens mest spektakulära sekvens – en balett med sirener och pirater. Filmen är en musikal, musik är huvudämnet, och de olika kärleksintrigerna är egentligen bara ackompanjemang till dramat om ett musikerband, där en av musikerna är förälskad i Maruzzella och komponerar en sång till henne, som är filmens juvel. Temat förekommer redan i början och återkommer sedan ständigt som ledmotiv, för att slutligen blomma ut efter en timme i den färdiga sången, som får alla hjärtan att smälta. Kompositören är en skicklig pianist, han komponerar av kärlek till henne, men den kärleken är tragisk och hopplös. Där ingår också en gitarrist i bandet, och han framför ett imponerande solo vid sin entré i filmen som en blyg och ofrivillig gäst. Kärleksintrigerna leder så småningom fram till ett passionsdrama med olycksfall, vilket saknar all betydelse mot den verkliga kärlekssagan, medan pianistens innerliga men olyckliga kärlek blir avbruten, medan på något sätt hans kärlek ändå blir den som består genom hans underbara sång till henne.

Några milstenar, juni 2022

- 1 Povel Ramel 100 år.
- 9 Peter den store 350 år.
- 10 Judy Garland 100 år.
- 16 Enoch Powell 100 år.
- 17 Start på Watergateaffären för 50 år sedan.
- 18 Paul McCartney 80 år.
- 19 Salman Rushdie 75 år.
- 22 Prunella Scales 90 år.

Allt gott inför sommaren!

Göteborg 31 Maj 2022